

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2008. gada 20. novembrī

lietā Nr. 2008–07–01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins un Kristīne Krūma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28.¹ pantu, pēc Mihaila Kondakova konstitucionālās sūdzības

2008. gada 21. oktobrī tiesas sēdē rakstveida procesā izskatīja lietu

“Par Civilprocesa likuma 458. panta pirmās un ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 1999. gada 1. martā stājās spēkā Civilprocesa likums. Tā 458. panta pirmā un ceturtā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2008. gada 25. jūnijam, (turpmāk – apstrīdētās normas) noteica:

„(1) Iesniedzot kasācijas sūdzību, iemaksājama drošības nauda piecdesmit latu apmērā. [..]

(4) Drošības nauda nav jāmaksā personām, kuras saskaņā ar likumu vai tiesas vai tiesneša lēmumu ir atbrīvotas no valsts nodevas.”

Saskaņā ar 2008. gada 22. maija likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” Civilprocesa likuma 458. panta ceturrtā daļa tika papildināta ar teikumu šādā redakcijā:

„Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnīgi vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas.”

Šie grozījumi stājās spēkā 2008. gada 25. jūnijā.

2. Pieteikuma iesniedzējs Mihails Kondakovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 92. pantam.

2.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka 2007. gada 24. oktobrī viņš iesniedzis kasācijas sūdzību par Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2007. gada 12. septembra spriedumu lietā Nr. C27086705 CA-627/2. Vienlaikus Pieteikuma iesniedzējs lūdzis viņu atbrīvot no drošības naudas samaksas, šo lūgumu pamatojot ar trūcīgas personas statusa iegūšanu.

2007. gada 25. oktobrī Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesnese Pieteikuma iesniedzēja lūgumu noraidīja, jo Civilprocesa likums neparedzot, ka tiesa vai tiesnesis varētu atbrīvot kasācijas sūdzības iesniedzēju no drošības naudas vai samazināt tās apmēru, ja persona nav tikusi atbrīvota no valsts nodevas samaksas.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka tādējādi tiek pārkāptas viņa tiesības vērsties tiesā, tāpēc viņš iesniedzis iesniegumu Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājam, Ģenerālprokuratūrai un Tieslietu ministrijai. Pieteikuma iesniedzējs saņēmis atbildes ar atzinumu, ka tiesas lēmums ir likumīgs un pamatots.

2008. gada 8. janvārī Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesnese pieņēma lēmumu Pieteikuma iesniedzēja kasācijas sūdzību uzskatīt par neiesniegtu un atdot iesniedzējam. Pieteikuma iesniedzējs par šo lēmumu iesniedza blakus sūdzību Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātā. 2008. gada 10. martā tā pieņēma lēmumu Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2008. gada 8. janvāra lēmumu atstāt negrozītu, bet Pieteikuma iesniedzēja blakus sūdzību noraidīt.

2.2. Konstitucionālajā sūdzībā izteikts viedoklis, ka apstrīdētās normas diskriminē personas pēc to materiālā stāvokļa, tādējādi pārkāpjot Satversmes 91. pantu. Apstrīdētās normas radot tādu situāciju, ka pret personām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir atšķirīga attieksme. Personai ar mazākiem ienākumiem tiekot liegts iesniegt kasācijas sūdzību. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka šādai attieksmei nav leģitīma mērķa.

2.3. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 92. pantā garantēto pieeju tiesai. Šis ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam varot saskatīt leģitīmu mērķi – atturēt personas griezties tiesā ar nepamatotām prasībām, līdz ar to nevajadzīgi noslogojot kasācijas instances tiesas darbu. Tomēr neesot ievērots samērīgums – netiekot nodrošināts līdzsvars starp leģitīmo mērķi, no vienas puses, un personas tiesībām uz pieeju tiesai, no otras puses. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējs nav izvēlējis iespējami saudzīgākus un pamattiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus.

Konstitucionālajā sūdzībā izteikta neizpratne, kāpēc likumdevējs ir noteicis, ka pirmās un otrās instances tiesā persona var lūgt to atbrīvot no valsts nodevas samaksas, bet, ja persona šīs tiesības nav izmantojusi, tad kasācijas instancē tā lūgumu par atbrīvošanu no drošības naudas izteikt nevar. Personas mantiskais stāvoklis tiesas procesa laikā varot mainīties, arī būtiski pasliktināties. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka trūcīgas personas statuss viņam tika piešķirts tikai 2007. gada 1. oktobrī. Laikā, kad lieta skatīta pirmās un apelācijas instances

tiesā, viņam bijuši ienākumi, kas nodrošinājuši iespēju samaksāt valsts nodevu. Tāpēc Pieteikuma iesniedzējs nav lūdzis viņu atbrīvot no valsts nodevas samaksas.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – atbildes rakstā informē, ka 2008. gada 22. maijā Saeima izskatīja likumprojektu „Grozījumi Civilprocesa likumā” (reģ. Nr. 575/Lp9) un trešajā lasījumā atbalstīja to atbildīgās komisijas iesniegtajā redakcijā. Saeimas pieņemtie likuma grozījumi paredz papildināt Civilprocesa likuma 458. panta ceturto daļu, nosakot, ka tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnīgi vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas. Līdz ar to tiek atrisināts pieteikumā minētais jautājums, kā arī ņemts vērā Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2005-18-01. Saeima lūdz, lai, izspriežot lietu, tiktu ņemts vērā grozījumu izdarīšanas fakts.

4. **Rīgas Vidzemes priekšpilsētas Sociālais dienests** norāda, ka Pieteikuma iesniedzējam izziņas par trūcīgas personas statusu izsniegtas par laika periodu no 2007. gada 1. oktobra līdz 31. decembrim, no 2008. gada 1. februāra līdz 31. aprīlim un no 2008. gada 1. maija līdz 31. jūlijam.

Secinājumu daļa

5. Satversmes 92. pants noteic: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

No konstitucionālās sūdzības izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību vienīgi Satversmes 92. panta

pirmajam teikumam, kas ikvienai personai garantē tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.

Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver institucionālu aspektu – tiesai ir jābūt taisnīgai – un procesuālu aspektu – ikvienam ir tiesības uz brīvu pieeju tiesai. Abi aspekti ir nesaraujami saistīti: nebūtu nozīmes tiesas taisnīgumam, ja netiktu nodrošināta tiesas pieejamība, un otrādi – tiesas pieejamībai nebūtu jēgas, ja netiktu nodrošināts tiesas taisnīgums (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 8. punktu*).

6. Likuma „Par tiesu varu” 47. panta pirmā daļa noteic, ka Augstākās tiesas Senāts ir kasācijas instance visās lietās, kuras izskatījušas rajonu (pilsētu) tiesas un apgabaltiesas. Senāta sastāvā ir četri departamenti, tostarp Civillietu departaments, kas īsteno kasācijas instances funkcijas civillietās.

Senāta kompetencē neietilpst lietas faktisko apstākļu pārbaude un vērtēšana. Kasācijas instances tiesā tiek skatīti tikai *quaestiones iuris*, proti, jautājumi par materiālo un procesuālo normu piemērošanas pareizību. Kasācijas principam ir publiski tiesisks raksturs, jo tas ir vērsts uz tiesību normu vienvērtīgu piemērošanu un iztulkošanu visā valstī (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt, vai regulējums, kas paredzēja drošības naudas samaksu par kasācijas sūdzības iesniegšanu un neparedzēja iespēju personai tikt atbrīvotai no šīs drošības naudas samaksas, bija atbilstošs Satversmes 92. pantā nostiprinātajām pamattiesībām uz brīvu pieeju tiesai.

Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka dažādu maksājumu ieviešana ierobežo pamattiesības uz brīvu pieeju tiesai (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 7.2. punktu un 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 9. punktu*).

Arī prasība samaksāt drošības naudu par kasācijas sūdzības iesniegšanu ierobežo minētās pamattiesības.

Tādējādi apstrīdētās normas ierobežoja Pieteikuma iesniedzēja tiesības uz brīvu pieeju tiesai.

7. Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām ar atpakaļejošu datumu – no 2007. gada 24. oktobra, proti, dienas, kad viņš iesniedza kasācijas sūdzību, lūdzot atbrīvot viņu no drošības naudas samaksas.

Valstij ir jānodrošina efektīva aizsardzība ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāizvērtē ar apstrīdētajām normām radītais Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību ierobežojums.

8. Satversmes tiesa jau vairākkārt norādījusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no svarīgākajām cilvēka pamattiesībām, tāpēc tās var ierobežot tikai pašos nepieciešamākajos gadījumos. Tiesības uz brīvu pieeju tiesai, līdzīgi kā citas pamattiesības, var ierobežot, ja šāds ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, ierobežojumam ir leģitīms mērķis un ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punktu*).

9. Apstrīdētās normas ietvertas Civilprocesa likuma 458. panta pirmajā un ceturtajā daļā. Civilprocesa likums ir pienācīgā kārtībā pieņemts un izsludināts Satversmē noteiktajā kārtībā.

Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums bija noteikts ar likumu.

10. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu un 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 13. punktu*).

Drošības naudas institūts ieviests ar mērķi nodrošināt Civillietu departamenta pienācīgu darbību. Šāds mērķis izriet no citu personu interešu aizsardzības pienākuma. Civillietu departamentam ir jāsniedz principiāla civiltiesību materiālo un procesuālo tiesību normu interpretācija, kas var būtiski ietekmēt daudzu personu tiesības dažādos tiesas procesos. Līdz ar to ir svarīgi, lai Civillietu departaments būtu pasargāts no atsevišķu personu bezmērķīgas tiesāšanās un personas tiktu atturētas no vēršanās tiesā ar nepamatotām prasībām (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 13.2. punktu*).

Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktajam pamattiesību ierobežojumam bija leģitīms mērķis.

11. Lai secinātu, vai ir ievērots samērīguma princips, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šā mērķa sasniegšanai un vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu. Ja tiek atzīts, ka tiesību norma neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

11.1. Satversmes tiesa jau agrāk secinājusi, ka ikviens tiesas procesā noteikts maksājums par pieteikumu vai sūdzību iesniegšanu kalpo kā zināma veida barjera, lai novērstu nepamatotu pieteikumu vai sūdzību iesniegšanu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01*

8.5. punktu). Likumdevējs, nosakot drošības naudas maksāšanas pienākumu, centies nodrošināt, lai personas Civillietu departamentā iesniegtu pārdomātas un motivētas sūdzības gadījumos, kad pastāv dažādas piemērojamā likuma iztulkošanas iespējas, nevis tikai turpinātu iesākto tiesāšanos, kad ir skaidri redzams, ka personai nav vērā ņemamu argumentu attiecībā uz to, kā izpaudusies pārsūdzētā apelācijas instances tiesas nolēmuma nepareizība (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 15.1. punktu*).

Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai.

11.2. Tā kā drošības naudas samaksa par kasācijas sūdzības iesniegšanu ir piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, jānoskaidro, vai likumdevējs bija izvēlējis iespējami saudzējošāko ierobežojuma piemērošanas veidu.

Līdz 2008. gada 25. jūnijam, kad stājās spēkā grozījumi Civilprocesa likuma 458. pantā, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju un citām par trūcīgām atzītām personām, kurām nebija līdzekļu drošības naudas samaksai un kuras neietilpa Civilprocesa likuma 458. panta ceturtajā daļā minētajā no drošības naudas samaksas atbrīvoto personu kategorijā, prasība samaksāt drošības naudu par kasācijas sūdzības iesniegšanu bija šķērslis, kas traucēja īstenot pamattiesības uz brīvu pieeju tiesai. Neparedzot mehānismu, kā trūcīgas personas varētu pilnīgi vai daļēji atbrīvot no pienākuma samaksāt drošības naudu par kasācijas sūdzības iesniegšanu, likumdevējs šīm personām pilnībā liedza iespēju iesniegt kasācijas sūdzību. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tiesas nolēmumu pārsūdzēšanu padarīt atkarīgu no personas finansiālajām iespējām. Paredzot noteiktu maksājumu par tiesas nolēmuma pārsūdzēšanu nākamajā tiesas instancē, likumdevējam bija jāparedz iespēja aizstāvēt savas tiesības taisnīgā tiesā arī personām, kurām nav šādu finanšu līdzekļu (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu*). Līdz ar to likumdevējs, savulaik pieņemot apstrīdētās normas, nebija nodrošinājis pēc iespējas

saudzējošāku ierobežojuma piemērošanu, jo netika ņemts vērā tas, ka personas mantiskais stāvoklis var pasliktināties tiesas procesa laikā.

Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums nav iespējami saudzējošākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai un līdz ar to nav ievērots samērīguma princips.

12. Konstatējot apstrīdēto normu neatbilstību kaut vienai augstāka juridiska spēka tiesību normai, tās atzīstamas par prettiesiskām. Līdz ar to nav nepieciešams izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantam.

13. Kā jau tika konstatēts, Saeima 2008. gada 22. maijā pieņēma likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2008. gada 25. jūnijā. Civilprocesa likuma 458. panta ceturtā daļa tika papildināta ar regulējumu par tiesas vai tiesneša tiesībām, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, pilnīgi vai daļēji atbrīvot šo personu no drošības naudas samaksas. Taču, lai Pieteikuma iesniedzējs varētu īstenot savas tiesības uz brīvu pieeju tiesai, ir nepieciešams lemt par brīdi, ar kuru attiecībā uz viņu apstrīdētās normas atzīt par spēkā neesošām.

14. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesnese 2008. gada 8. janvārī, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, pieņēma lēmumu Pieteikuma iesniedzēja kasācijas sūdzību uzskatīt par neiesniegtu un atdot iesniedzējam (*sk. lietas materiālu 23. lpp.*).

Lai novērstu Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu, kas bija radies viņa mantiskā stāvokļa dēļ, apstrīdētās normas attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju uzskatāmas par spēkā neesošām no brīža, kad viņš iesniedza kasācijas sūdzību.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 479. panta 5. punktu lietas izspriešanā piemērotās tiesību normas atzīšana par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai uzskatāma par jaunatklātiem apstākļiem. Pamatojoties uz šo

normu, Pieteikuma iesniedzējs ir tiesīgs iesniegt pieteikumu par minēto Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesneses lēmumu Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem – apstrīdēto normu atzīšanu par neatbilstošām Satversmes 92. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a:

atzīt Civilprocesa likuma 458. panta pirmo daļu kopsakarā ar ceturto daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2008. gada 25. jūnijam, (ciktāl šīs normas neparedzēja tiesai vai tiesnesim tiesības lemt par personas pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no drošības naudas samaksas, tai iesniedzot kasācijas sūdzību) attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju Mihailu Kondakovu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no 2007. gada 24. oktobra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris